

• INFORMÁCIE •

Podnetná kniha zo 60. rokov minulého storočia má už 50 rokov

Za socializmu v centrálne plánovanom riadení o základných spoločenských, ekonomických, sociálnych i vedecko-výskumných cieľoch a úlohách rozhodovali v konečnom poradí vždy orgány Ústredného výboru Komunistickej strany Československa (ÚV KSC) a na Slovensku čiastočne Ústredného výboru Komunistickej strany Slovenska (ÚV KSS).

Ideologickú komisiu ÚV KSC v rokoch 1963 – 1965 viedol Vladimír Koucký (jej členom bol aj člen sekretariátu ÚV KSC Jiří Hendrych, ktorý spolu s Vladimírom Kouckým mal vplyv na ideologickú oblasť). Pozitívne bolo, že ideologická komisia ÚV KSC – zrejme z podnetu prezídia Československej akadémie vied (ČSAV) – schválila komplexný výskum podstaty vedecko-technickej revolúcie (VTR) a jej spoločenských a ľudských dôsledkov. V obete „bohom“ sa však táto iniciatíva vedcov uviedla až na druhom mieste – za ideologickou komisiou ÚV KSC.

Medziodborový 27-členný pracovný tím na riešenie problematiky pod výstižným názvom „Civilizácia na rázcestí“ viedol Radovan Richta z Filozofického ústavu ČSAV. Jej riešenie v podobe rovnomennej knihy vydalo pražské nakladateľstvo Svoboda v roku 1966 (2. vydanie v roku 1967 a 3. vydanie v roku 1969).

Aj dnes po 50 rokoch je táto práca neobyčajne inšpiratívna. Ide v nej o systémový obraz VTR, a to aj na pozadí stretu kapitalizmu a socializmu, 2. a 3. priemyselnej revolúcie.

Na Slovensku vtedy bolo tiež niekoľko celoštátnych výskumných pracovísk (aj s pobočkami v Čechách) a k tomu ešte Slovenská akadémia vied, preto k predmetnej problematike existovala – aj keď len sporadická – vzájomná spolupráca českých a slovenských výskumných pracovísk. V súhrnnom pracovnom tíme však zo Slovenska nebol nikto. Aj medzi uvedenou literatúrou (420 položiek) sa objavilo len 5 prác zo Slovenska. Spomedzi členov súhrnného pracovného tímu možno osobitne spomenúť známejších vedcov: J. Auerhan, B. Filipcová, B. Levčík, J. Šindelář, F. Valenta. Významná však bola aj pomoc zo sféry posudzovateľov – uviesť možno týchto známejších vedcov: K. Kouba, J. Kožešník, O. Kýn, P. Machonin, V. Šilhán, O. Šik, V. Tlustý, M. Toms, Z. Vegner, F. Vlasák, kolektív Filozofického ústavu ČSAV a povinne spomenutá pomoc, podnety a pripomienky z rôznych orgánov ÚV KSC a orgánov ČSAV.

Celkovo súhrnná práca nadväzovala na 23 podkladových štúdií.

Súhrnná a pomerne malá kniha – brožúra o spoločenských a ľudských súvislostiach VTR sa v 60. rokoch minulého storočia už v relatívne tvorivejších a slobodnejších pomeroch stala neobyčajne inšpiratívnym základom mnohých diskusií – vrátane v politických kruhoch. Všimnite si: neskôr uplatňovaným cieľom politiky bol socializmus s ľudskou tvárou. Diskusie viedli aj k formulovaniu reformných spoločenských a politických zmien v rokoch 1967 a 1968.

Knihu sme mnohí veľmi usilovne a so záujmom študovali a využívali v pedagogickej i výskumnej práci. Jej problematika sa členila na viacero oblastí – od chápania podstaty VTR až po potrebu zmien v pracovných procesoch, kvalifikácii a vzdelaní, otázky vplyvu modernej civilizácie na rozvoj človeka, ako aj nové trendy v spoločenskom vývoji a v riadení spoločnosti, vedy, informatiky, lekárstva, kybernetiky, tvorby perspektív a pod.

Vychádzalo sa z toho, že neobyčajne dynamický vývoj vedy a jej aplikácia v praxi v období prvých 30 rokov po druhej svetovej vojne predstavovali aj kvalitatívne revolučný zvrät vo vývoji civilizácie. Konštatoval sa začiatok nástupu k informačnej spoločnosti. Vedci daný proces opodstatnene označili termínom VTR.

V práci je množstvo konkrétnych argumentačných údajov. V závere boli zhrnuté námety pre prax.

Nebyť publikácie *Civilizácia na rúzcestí*, vo vedení Československého výskumného ústavu práce a sociálnych vecí v Bratislave (M. Hronský, Š. Karabín) by nebola odvaha vytvoriť Laboratórium pre tvorbu prognóz. To pod vedením dnešného prezidenta Českej republiky Miloša Zemana využívalo modernú kybernetickú metódu tvorby komplexného prognostického modelu z triedy metód systémovej dynamiky. Pochádza z prác J. W. Forrestra, ktoré M. Zeman našťudoval v USA (preložené boli aj do ruštiny). Budovanie modelu bolo interdisciplinárne v širokom kolektíve programátorov, ekonómov, sociológov, filozofov, matematikov. Trvalo päť rokov. Výpočtovo sa realizovalo vo výpočtovom stredisku Štátnej plánovacej komisie v Prahe na vtedy najmodernejšom počítači IBM. Model bol plne funkčný na permanentné prognózovanie.

Spracované prognózy vývoja oblasti práce a jej výsledkov v podobe národného dôchodku boli kvalitné. Neskorší vývoj ich overil v praxi. Jedným z výsledkov bola prognóza z roku 1979, že v roku 1982 dôjde v Československu k ekonomickej kríze. Beda však poslovi, ktorý prináša zlé správy! To ÚV KSC nedokázalo stráviť. Vedenie ústavu bolo vymenené, spolupráca s M. Zemanom sa skončila a tím laboratória bol „rozmetaný“. Niektorí radšej odišli aj z ústavu.

Čo čert nechcel, v roku 1982 skutočne v Československu došlo k medziročnému poklesu v tvorbe národného dôchodku...

Je škoda, že uvedená metóda modelového prognózovania sa prakticky neuplatňuje. Na Slovensku sa využíva len v oblasti školstva (J. Herich). Dnes už výpočtovo na bežných osobných počítačoch.

V knihe *Civilizácia na rúzcestí* sa správne konštatoval začiatok procesov zmien v štruktúre výrobných síl, a to na základe prúdu vedeckých objavov. Dnes tieto procesy prebiehajú naplno a rozširujú sa do celého sveta. V minulom storočí Československo v mnohom zaostávalo. A to aj pre podceňovanie kybernetiky, robotiky a automatizácie.

V knihe sa podcenili sily kapitalistického systému a precenili schopnosti socialistického systému. Kritizovala sa však administratívno-direktívna sústava riadenia. Podčiarkla sa potreba novej sústavy riadenia s ekonomickými impulzmi. Upozornilo sa na potrebu zabezpečovania životnej úrovne obyvateľstva a kvality života z výsledkov VTR. Zdôraznila sa nevyhnutnosť prípravy na zmeny v štruktúre vzdelávania i samotnej deľbe práce (odklon od rutínnej práce). Prognózovalo sa, že sa zvýši rozsah voľného času a postupne by mal byť týždenný pracovný čas v rozsahu do 30 hodín.

Veľa pozornosti sa v práci venovalo aj otázkam bývania, životného prostredia, kultúry, zdravia, telesnej kultúry, urbanizácie, zvyšovania podielu vedy a pod.

Už vtedy sa nastoľovala problematika medzinárodnej spolupráce a integrácií národných ekonomík, informatizácie a pod.

Predvídalo sa, že dôjde aj k zmenám v politickom riadení spoločenských procesov (vtedy prevažne komunistickou stranou, avšak autormi v opatrne nedefinovanom „novom zmysle“) a k novým formám aj v straníckom živote (s. 147).

Práca bola rešpektovaná. Vedúci tímu Radovan Richta dostal v apríli 1967 Cenu Klementa Gottwalda za súbor prác a rozhodujúci podiel pri kolektívnom spracovaní spoločenských a ľudských súvislostí VTR. Na to v apríli 1968 sa stal členom-korešpondentom ČSAV a v roku 1977 riadnym akademikom ČSAV. V roku 1980 dostal vyznamenanie Za zásluhy a výstavbu a v roku 1983 dokonca Rad práce. Z kolektívu jeho spolupracovníkov však po roku 1968 viacero – z politických dôvodov – na vedeckú prácu degradovali.

Predmetná práca bola v rokoch 1966 – 1968 trikrát vydaná aj na Slovensku. Preklady vyšli v zahraničí v desiatich krajinách (v roku 1973 aj vo vtedajšom Sovietskom zväze).

Publikácia *Civilizácia na rázcestí* neobyčajne tvorivo vplývala na spoločnosť. Samozrejme, prevažne na oblasť spoločenských vied. Nezanedbateľne však aj na vedcov prírodných a technických vied. Popri tom kultivovala aj mnohých politikov. Prostredníctvom vedcov a politikov pozitívne vplývala aj na bežných občanov. Dodatočne možno konštatovať, že práca prispela k formovaniu povedomia a síl vedúcich aj k politickému rázcestiu civilizácie. A to odklonom prevažnej väčšiny bývalých socialistických krajín od rigidných, a tým spoločenským silám neadekvátnych foriem vedenia spoločností.

Michal Majtán